

אמר חמש עשרה מעלות ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי... – שבירידת התהום יותר מדאי לא תורגש כל כך בחירה. וענין ט"ו שיר המעלות עי' מה שכתב הגר"א ז"ל בהגדה (ב'דיינו) דהיינו כנגד ארץ ושבעה רקיעים ושבעה אורים בינתים, וידוע מפי הגר"א ל'יעלה ויבוא' (באו"ח סוף הלכות ר"ח) דהיינו מדרגות בזכוכ' טמטום הלב... (מתוך מכתב מאליהו ח"א עמ' 271).

דף נד

'כיון דתקע לפתיחת שערים, למעלה עשירית למה לי'. אין זו 'פתיחת שערים' דמתניתין אלא הכוונה לפתיחת שער העליון ושער התחתון שהיו תוקעים בהם בעת הליכתם למילוי המים (מהרש"א).

'אמר רבי זירא: לפי שאין תוקעין לפתיחת שערים בשבת. אמר רבא... חדא דבכל יום תנן' – ואפילו בשבת. ואף על פי שאין תקיעות אלו מצוה אלא לסימן בעלמא כדי שישמעו ויבואו (כמוש"כ רש"י), סובר רבא שתוקעים בשבת כי אין שבות במקדש (עפ"י תוס' נ:).

'אמר רבא... חדא דבכל יום תנן, ועוד אי נמי כהדדי...'. כמו כאן, מצינו בהרבה מקומות שרבא מקשה שתי קושיות ויותר [ופעמים רבות משתמש בביטוי 'שתי תשובות בדבר'] – ר' ברכות כ: שבת מו קב קנג: פסחים עא. יבמות סד: כתובות פו: צה. קי. גטין מג. קדושין ה: כריתות יג. תמורה י. כ: כב.

(ע"ב) 'אי משום ערב הפסח לאו שירא הוא דהא מני רבי יהודה...'. התוס' תמהו וכי נעמידנה כרבי יהודה כדי שיקשה לנו. ונראה שפירוש 'תנא ושייר' – כאשר ישנם כמה דברים לשייר, סמך התנא שלא יבואו לטעות בשירורו, אבל כשאין לשייר אלא דבר אחד לא שיירו התנא כי חשש שמא יוציאו הלכה מוטעית מכך ששייר אחד. ולכן גם כאן, כיון שאפשר לחשוב שהתנא סובר כרבי יהודה והרי לשיטתו לא שייר אלא דבר אחד, היה לו לתנא לחוש ולא לשייר כלום (שפת אמת).

'שייר ערב הפסח שחל להיות בערב שבת אפיק שית ועייל שית'. מכאן משמע לכאורה שלא היו תוקעים להבטיל ולהבדיל אלא בערב שבת ולא בערב יום טוב. וכן יש להוכיח ממה ששנינו במשנתנו ערב שבת שבתוך החג היו מ"ח תקיעות, והלא לעולם יש מ"ח בערב שמיני עצרת – אלא משמע שלא תקעו ששה לפני כניסת יום טוב. ולא כן כתב רש"י (בחולין כו: וע' גם ברש"י ותוס' שבת קיד ור"ח שם קטו). ויישבו דבריו בפנים שונות (ע' רש"י חולין שם; שפת אמת בשבת שם וכאן, ועוד).

זמי דחינן ליה והא תנן חלבי שבת קריבין ביום הכפורים, ואמר רבי זירא כי הוינן בי רב בבבל הוה אמרי הא דתניא יום הכפורים שחל להיות ערב שבת לא היו תוקעין ובמוצאי שבת לא היו מבדילין דברי הכל היא...'. יש להבין מה תוספת ראייה יש בדברי רבי זירא על מה ששנינו במשנה בפירוש חלבי שבת קרבים ביום הכפורים?

ונראה לבאר על פי מה שסובר רבנו סעדיה גאון שגם בזמן שבית המקדש היה קיים וקדשו על פי הראיה, לא עשו מן הראיה עיקר והיו דוחים את ראש השנה שלא יחול ב'אד"ו', כמו בזמן הזה [ומדברי הרמב"ם (קדוש החדש ז,א) משמע שחולק על כך]. ואם כן אפשר שזה ששנינו חלבי שבת קרבים ביום הכפורים

משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו – חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו – הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה' וגו' (לשון הרמב"ם סוף הלכות לולב).

דפים נג – נד (נה)

קא. כמה תקיעות תוקעים במקדש בכל יום מימות השנה, בשבתות ובמועדים?

אין פוחתים מעשרים ואחת תקיעות במקדש בכל יום; שלש (– תקיעה תרועה תקיעה) לפתיחת שערים [וי"א לנעילת שערים. עפ"י תוספתא], תשע לתמיד של שחר (על שלשת פרקי שיר של יום שנאמר בשעת הקרבת הנסכים. לפני כל פרק תקיעה תרועה תקיעה) ותשע לתמיד של בין הערבים. במוספים היו מוסיפים עוד תשע (לשיר של מוספים). רב אחא בר חנינא מדרומא אמר: על כל מוסף ומוסף היו תוקעים תשע [נמצא לדבריו, ראש השנה שחל להיות בשבת, מוסיפים עוד 27 תקיעות, למוסף שבת מוסף ר"ח ומוסף ר"ה], אבל במסקנא (נה). השיבו על דבריו והוכיחו שאין תוקעים [ולא שרים שיר של יום] לכל מוסף ומוסף אלא לעולם תוקעים תשע תקיעות למוספין. וכן דרשו מן המקראות. ואולם כשיש כמה מוספים היו מאריכים בתקיעות – לרבינא, ולרבנן דקיסרי בשם רב אחא מרבים בתוקעים.

יש אומרים שהשיר היה בגמר ניסוך שני המוספים בתכיפות זה אחר זה (ערש"י; לקוטי הלכות). ויש מי שכתב עפ"י המשנה בתמיד שהשיר היה בשעת הניסוך ממש, לכך היו מאריכים בתקיעות כדי שיכלה השיר בגמר שני הניסוכים (עפ"י רש"י). ולשון רבנו חננאל: 'שמרבה בתוקעין או מאריך בתקיעות כלומר מרבין כהנים ותוקעין ומריעין ומאריכין לפי המוספים והכל ביחד אבל לזה בפ"ע ולזה בפנ"ע לא'.

הרמב"ם השמיט שמרבים ומאריכים (ע' בערוך לנר ושפת אמת).

בערב שבת היו מוסיפים שש; שלש להבטיל את העם ממלאכה ושלש להבדיל בין קדש לחול. אף ביום טוב שחל להיות בערב שבת, תוקעים אותן שש תקיעות להבטיל ולהבדיל, משום שלא חילקו חכמים (עפ"י חולין כו: תוס'. וע' הסכמות הרא"ה נז), אך לא ביום הכפורים שגם הוא אסור במלאכה.

בימות החג היו מוסיפים שנים עשר תקיעות; שלש לשער העליון (שבין עזרת ישראל לעזרת נשים. ותוקעים בקרות הגבר) ושלש לשער התחתון (שער המזרח שיוצאים בו מעזרת נשים החוצה) ושלש למילוי המים (כשהגיעו עם המים לשער המים. רש"י עפ"י משנה מח:). ושלש על גבי המזבח [כרבי אליעזר בן יעקב, אבל לחכמים היו תוקעים על מעלה עשירית ולא על גבי מזבח].

נמצא, ערב שבת שבתוך החג [חוץ מיום טוב ראשון, שאין תוקעים למילוי המים ביו"ט] היו שם 48 תקיעות; 21 שבכל יום, 9 למוספי החג, 12 למילוי המים ועוד 6 להבטיל ולהבדיל.

רבי זירא אמר שאין תוקעים לפתיחת שערים בשבת. ורבא דחה דבריו.

שבת שבתוך החג – אין תוקעים למילוי המים (שהרי כבר נתמלאו מערב שבת). כן אמר רבא.

רש"י כתב שבשבת אין תוקעים לא למילוי המים ולא בשער העליון והתחתון. וכן פירש הריטב"א. ואילו מלשון הרמב"ם (כלי המקדש ו,ו) משמע לכאורה שרק שלש של מילוי המים

לא היו תוקעים בשבת, אבל שאר התקיעות תוקעים. וצריך עיון (עפ"י לקוטי הלכות בעין משפט. יש אומרים שלשיתו היו תוקעים לפתיחת שער העליון והתחתון בכל רגל, ללא קשר לניסוך – ע' שפת אמת וערוך לנר).

בערב פסח היו תקיעות נוספות על קריאת ההלל שהיתה בזמן עשיית הקרבן, ושלוש כתות היו שם, ובכל כת אם גמרו ההלל ועדיין שוחטים – שנו לקרוא, ואף שלשו. רבי יהודה אמר מימיהם של כת שלישיית לא הגיעו ל'אהבתי' מפני שעמה מעטים.

מבואר בגמרא שבקריאת ההלל היו תוקעים תשע. לפרש"י תוקעים שלש (= תקיעה תרועה תקיעה) לפני כל קריאה וקריאה, הרי בשלוש קריאות תשע תקיעות.

לפירוש התוס' היו תוקעים תשע בכל קריאה, שההלל מחולק לשלושה פרקים, שלש תקיעות לפני כל פרק ופרק. וכוונת הגמרא שאין פוחתים מתשע כי ודאי גמרו לקרוא פעם אחת [ולרבי יהודה כת שלישיית לא הגיעו ל'אהבתי' נמצא שהיו תוקעים בה רק שלש].

והריטב"א צדד שלא היו תוקעים אלא בקריאה ראשונה של כל כת, ולא כששונים ומשלשים. נמצא ערב פסח שחל להיות בשבת, לרבי יהודה תוקעים 51 (21 שבכל יום, 9 למוספים, 21 להלל) ולחכמים 57 (27 להלל).

ולפרוש התוס' שתקעו תשע בכל קריאה כאמור, כאשר שנו את ההלל או שילשו, היו שם תקיעות נוספות.

לדברי רבי יהודה, תקיעה תרועה ותקיעה נחשבות כאחת, ואין להפסיק ביניהם ולא כלום אבל לחכמים (שהלכה כמותם) הרי הן שלש מצוות ואפשר להפסיק ביניהן, ולרבי יוחנן אפשר לשהות ביניהן הרבה, אף בכדי לגמור שלשתן, ואין כן דעת רבי אבהו (בר"ה לד:).

לרש"י ותוס', לרבי יהודה מפסיק בין תקיעה לתרועה בכדי נשימה. אבל הרמב"ן סובר שאף בכדי נשימה לא יפסיק (וכן דעת ריב"ג ריטב"א ועוד). ויש אומרים שגם לשיטה זו יפסיק מעט, ויש חולקים (ע"ע שו"ת הריב"ש לט; תשב"ץ ח"ג רט; תרומת הדשן; חזון איש קלו, א; אבני נור או"ח תמג תמד; חדושי הנצי"ב).

- א. התקיעה היתה בחצוצרות, ככתוב. יש סוברים שאפשר בשופר (כ"מ בתוס' נ: ד"ה ורבנן). ויש אומרים שהיו תוקעים גם בשופרות עם החצוצרות (ע' באריכות בשיטות הראשונים, בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב סא. וע"ע בפירוש האברבנאל בהעלותך; מנחת חנוך שפד, ד; שפת אמת ר"ה כט).
 - ב. יש מזייקים מלשון הרמב"ם שגם הלויים כשרים בתקיעות אלו, כשאר שירה (ע' מג"ח שפד, ז). ויש חולקים וסוברים שהכהנים בלבד הם התוקעים, ככתוב (ע' מנחת יצחק על המנ"ח שם. ויש מחלקים בין התקיעות שעל הקרבנות לשאר תקיעות – עפ"י רש"ש ועוד. וע' בספר מקדש יחזקאל ערכין י).
 - ג. המנחת-חנוך כתב לדייק מדברי הרמב"ם שמצות תקיעה בחצוצרות בכל יום מדרבנן היא אבל מן התורה אין חיוב אלא ביום שמחה ומועד. ויש חולקים (וע' חזון איש סוף ערכין; חדושים ובאורים ערכין י. וע' בשעורי הגרי"ס שכתב מקור הדין לתקיעות פתיחת השערים).
- עוד כתב המנ"ח (שפד, ח): נראה שמן התורה אין מנין לתקיעות אלא תקיעה תרועה ותקיעה בלבד.

דף נד

קב. האם יום טוב הראשון של חג יכול לחול בערב שבת?

מבואר בגמרא שהדבר שנוי במחלוקת תנאים; לדברי 'אחרים' אין בין עצרת לעצרת ובין ראש השנה לראש השנה אלא ארבעה ימים בלבד [ובשנה מעוברת – חמשה], שסדר החדשים המלאים והחסרים קבוע ואין מעבריים את החדש לצורך. ולדבריהם יום טוב ראשון של חג יכול לחול באחד בשבת (וכן נוקט התנא של משנת שבת ותנא דבריייתא). אבל חכמים חולקים וסוברים שדוחים את קביעות החודש בענין שלא יצא יום הכפורים ביום ראשון – הלכך לעולם לא יחול יום טוב ראשון של חג בערב שבת.

א. כתבו התוס' (עפ"י ערכין ט) שגם לדעת אחרים, היו צריכים אחת לכמה שנים לעבר את החודש לצורך השתוות יום ראש חדש עם מולד הלבנה. ויש חולקים (ע' בפירוש רבנו חננאל כאן. וכבר תמה התור"ד (בשבת פז): מהסוגיא בערכין. וע' באור שיטתו בספר בית ישי כט).

ב. אין הלכה כאחרים. (ע' פירוש המשנה לרמב"ם מנחות פרק יא; מנחת חינוך שט,א; חזון איש קמא,ז).

דפים נד – נה

קג. א. מה היו עושים במקדש כדי להודיע שהוקבע ראש חדש בזמנו?

ב. איזה שיר היו אומרים במקדש בראש חדש שחל להיות בשבת?

א. רבי יוחנן אמר שלכך שיר של ראש חדש דוחה את של שבת – כדי לידע שהוקבע ראש חדש בזמנו (כ"מ בתוס', שאף לפי המסקנא זהו הטעם לדחיית שיר של שבת).

וכן היו נותנים חלבי קרבנות המוספים של ראש חדש תחת כרכוב המזובה ולמטה, כלומר בחצי העליון של הכבש (מפני חשיבותן. רש"י ורישב"א), שלא כחלבי תמידים ושאר מוספים שהיו ניתנים מחציו ולמטה – כדי לידע שהוקבע ר"ח בזמנו (שלא יגמגם לב אדם עליו מפני שחידוש הלבנה אינו נראה לרוב בני אדם. רש"י).

ב. למסקנת הגמרא, ראש חדש שחל להיות בשבת – שיר של ר"ח דוחה שיר של שבת. [ולדברי רב אחא בר חנינא (כתירוץ רב ספרא) היו אומרים את שניהם אלא שמקדימים את של ראש חדש. ונדחו דבריו].

א. מלשון רש"י (נה. ד"ה מה) מדקדקים אחרונים שרק בשיר של מוספים היו אומרים שיר של ראש חדש, אבל לא בשני התמידין (ע' טורי אבן ר"ה ל: מנחת חינוך שיב,ג).

ב. יום טוב שחל להיות בשבת, פשוט שאומרים במוספים שיר של שבת שהוא תדיר. ורק בראש חדש נדחה שיר של שבת כדי לפרסם שיום ראש חדש (מנחת חנוך שיב,ד; לקוטי הלכות. ולענין שיר בתמידין ביו"ט – ע' בטו"א ומנ"ח שם שתי דרכים).

דף נה

קד. א. איזה שיר היו אומרים בכל יום מימי חול המועד סוכות?

ב. איזה יום מזכירים בתפילת המוספים (ובקריאת התורה) בחול המועד סוכות בחוץ-לארץ?